

**Професійні компетенції викладача, який використовує
метод кейс-стаді в організації навчання. Проблеми викладача,
практикуючого кейс-метод**

Реформування національної системи освіти України, інтегрування в єдиний загальноєвропейський науковий та освітній простір потребують використання нових інноваційних технологій навчання, результатом яких має бути формування активної, творчої особистості, майбутнього висококваліфікованого працівника, конкурентоспроможного на ринку праці. Сьогодні основні педагогічні інновації пов'язані з впровадженням компетентностного підходу у систему освіти. Проблеми реалізації якого почали активно обговорюватись після приєднання України до Болонського процесу. Вирішальну роль при реалізації компетентностного підходу має перехід від традиційних форм навчання до інноваційних освітніх технологій. Однією з таких технологій є метод конкретних ситуацій (case-stady), який потребує наявності у викладача комплексу професійних компетенцій.

Професійне становлення викладача – це складний, багатоплановий процес, який характеризується як професійними компетенціями, так і особовими якостями, за вирішальної ролі особистості. Як відомо, всі компетенції спеціаліста поділяються на загальні, які формуються і розвиваються протягом всього життєвого шляху, визначають рівень його розвитку та професійні компетенції, що відносяться до сфери його діяльності. Ці компетенції взаємопов'язані, взаємозалежні і впливають одна на одну [1, с.42-45]. Особливістю професійних компетенцій є те, що вони розвиваються і проявляються у відповідності з розвитком багатьох загальних компетенцій.

Треба відмітити, що загальноприйнятого визначення терміна «компетентність» у вітчизняній науковій літературі ще не склалося. Так, М. Холодная вважає, що компетентність являє собою особливий тип організації

предметно-специфічних знань, що дозволяють приймати ефективні рішення у відповідній галузі діяльності [2]. На думку Овчарук О. компетентність – це здатність успішно задовольняти індивідуальні та соціальні потреби, діяти та виконувати поставлені завдання [3].

У педагогічній науці поняття «професійна компетентність» розглядається як сукупність професійних знань, умінь, а також способів виконання професійної діяльності. Склад професійної компетенції можна представити таким чином (рис. 1).

Рис.1. Склад професійної компетенції викладача

Формування професійних компетенцій викладача значною мірою залежить від накопичення знань, на основі яких він набуває вміння та навички педагогічної діяльності.

Розглядаючи професійну компетентність викладача, який використовує сучасні технології навчання необхідно звернути увагу на наступні її аспекти:

- спеціальний – в області конкретної дисципліни, що викладається студентам;
- методичний – в області способів, методів, прийомів формування знань, умінь та навичок студентів;
- психолого-педагогічний – в сфері навчання (атмосфера проведення кейса);
- диференціально-психологічну компетентність – в області мотивів навчання, здібностей студентів.

Аналізуючи компетентності викладача, який використовує кейс-методи, слід враховувати креативність, творчість, вміння продуктивно використовувати практичний досвід колег.

Будь-яка освітня технологія припускає необхідність наявності комплексу конкретних компетенцій викладача. Сьогодні основні освітні інноваційні технології пов'язані з використанням активних, або як їх ще називають інтерактивних методів навчання. Сутність яких полягає в тому, що навчальний процес відбувається за умови постійної, активної взаємодії студентів і викладача, в ході якої студенти навчаються приймати продумані рішення на основі аналізу відповідної інформації, а також критично мислити, брати участь у дискусіях. При цьому роль викладача полягає у вихованні творчої активності та ініціативи студентів.

До інтерактивних технологій навчання відноситься і методика аналізу конкретних ситуацій (кейс-метод). У даній технології учбовий матеріал подається студентам у вигляді проблем (кейсів), а знання набуваються в процесі їх активної і творчої роботи. Викладач, який застосовує метод кейс-стаді використовує реальні ситуації, які дійсно мали місце в професійній (виробничій) діяльності.

Треба підкреслити, що метод кейс-стаді виступає як образ мислення викладача, його особиста парадигма, яка дозволяє інакше думати і діяти, розвивати власний творчий потенціал. Цьому сприяє широка демократизація та модернізація учбового процесу, формування у викладачів прогресивного сучасного мислення та мотивації педагогічної діяльності [4, 5].

Особливості діяльності викладача, який використовує метод кейс-стаді полягає в тому, що педагог не тільки максимально реалізує свої здібності та компетенції, але і розвиває їх в процесі своєї діяльності. Наявність в структурі кейса конфліктів, дискусій, аргументації позицій вимагають від викладача вміння створювати атмосферу психологічного комфорту, забезпечувати співпрацю і конкуренцію одночасно, зберігаючи при цьому особисті права студентів.

Застосування методу кейс-стаді викладачем передбачає виконання таких функцій, як: освітня, виховна, організуюча та дослідницька. У процесі застосування кейсів ці функції реалізуються не окремо, як часто відбувається за традиційних методів навчання, а як єдине ціле.

Підвищення ефективності діяльності викладача пов'язане з втіленням спеціальних принципів, які притаманні тільки викладачу, що використовує у своїй педагогічній діяльності метод кейс-стаді:

- принцип багаточисельності і ефективності дидактичного арсеналу, який передбачає оволодіння дидактикою, її принципами, засобами і методами, вимагає цілеспрямованого їх використання в учбовому процесі;

- принцип партнерства, взаємодії, співпраці зі студентами, колективного обговорення ситуації;

- принцип використання досягнень педагогічної і психологічної науки, практичного досвіду колег;

- принцип творчості, який передбачає перетворення кейсу і занять з його застосуванням в індивідуальний творчий продукт, дозволяє вдосконалити технологію викладання, посилити роль творчої імпровізації в навчанні і т.п.;

- принцип зростання ролі викладача як організатора отримання знань, експерта і консультанта, який допомагає студенту орієнтуватися в сучасній науковій статистичній інформації;

- принцип прагматизму, який спрямований на чітке визначення можливостей кейсу та результатів навчання. Викладач-кейсолог планує результат з точки зору формування у студентів навичок аналізу ситуації і прийняття конкретних рішень, а не лише оцінювання знань.

Роль викладача вищих учбових закладів сьогодні полягає в організації умов творчої діяльності студента, розвитку навичок самостійного пошуку рішень, виховання творчої активності і ініціативи студентів. Використання кейс-стаді дозволяє викладачу максимально використовувати свій професійний і інтелектуальний потенціал, урізноманітнити самостійну роботу студентів, активізувати навчальний процес. В процесі навчання на реальних ситуаціях за

допомогою кваліфікованого викладача студент має можливість навчитися приймати конкретні рішення і брати на себе відповідальність за їх прийняття; аналізуючи ситуацію передбачати можливий розвиток подій логічно, послідовно, чітко та аргументовано мислити.

Найбільш важливою проблемою викладача, практикуючого метод кейс-стаді, є вибір проблемної ситуації (кейсу) та обговорення її в аудиторії. Розглядаючи діяльність викладача, який використовує метод кейс-стаді можна виділити два етапи.

Перший етап включає безпосереднє створення кейсу і питань для його аналізу. Він характеризує науково-дослідну та методичну спроможність викладача. Створення кейсу являє собою творчий процес, а сам кейс є інтелектуальним продуктом автора. Побудова кейсу потребує певної компетентності, професіоналізму, ерудиції викладача, глибокого розуміння проблемної ситуації.

Процес формування кейсу співпадає з загальною методологією наукового дослідження, але має власні риси і особливості. Досвід використання методу свідчить про необхідність наявності в кейсі конфліктної ситуації, інтриги, жвавої подачі інформації. Написання тексту кейса вимагає від викладача вміння грамотно, аргументовано, цікаво і зрозуміло описувати реальну ситуацію. Стиль мови написання викладачем тексту кейсу повинен бути суто описовий, не аналітичний, без висновків та акторського коментарю, не підказувати будь-якого рішення поставленої проблеми.

Для ефективного проведення занять, окрім добре підготовленого кейсу, необхідно передбачити методичне забезпечення як для самостійної роботи студентів, так і для проведення занять.

Другий етап включає діяльність викладача в аудиторії, де він виступає з вступним і заключним словом; здійснює розподіл студентів за малими групами; організовує дискусію; підтримує діловий настрій в аудиторії; оцінює внесок студентів в аналіз запропонованої ситуації. Аналіз кейсу, дискусія, презентація результатів аналізу студентами займають центральне місце в кейс-методі.

Наявність в структурі кейсу дискусій, суперечок, аргументацій збільшують навантаження на викладача. Він повинен допускати і вирішувати конфлікти, створювати атмосферу співпраці і конкуренції одночасно, і головне, забезпечувати особисті права студентів.

Важливою характеристикою дискусії є рівень її компетентності, який складається з компетентності її учасників. Результативність дискусії безпосередньо залежить від педагогічної майстерності і підготовленості викладача, його знань та навичок, стилю поведінки. Ефективність обговорення проблемної ситуації залежить від вміння викладача нейтрально ставитися до думок студентів, допомоги студентам аргументовано довести і обґрунтувати власну точку зору; визнати особисте право кожного студента не лише висловитися, алей й бути вислуханим. З метою підвищення результативності обговорення ситуації викладачу доцільно ретельно готувати і планувати проведення обговорення, регламентувати за часом, контролювати весь процес навчання.

Ефективність обговорення залежить також від рівня підготовленості студентів. Непідготовленість студентів до дискусії робить її формальною і не цікавою. Аудиторне обговорення результатів кейса формує у студентів навички публічного спілкування, здатність якісно і переконливо викладати думки; надає можливість перевірити власні ідеї та пропозиції. Вміння представити інтелектуальний продукт, яким є результати аналізу конкретної ситуації, обґрунтувати і довести його переваги є важливою рисою сучасного спеціаліста.

Роль викладача при проведенні обговорення та дискусії полягає в активізації участі студентів, аналізі та оцінці різних думок, спрямуванні дискусії в необхідному напрямку. Спираючись на результати обговорення викладач повинен об'єктивно і обґрунтовано підвести студентів до колективного висновку або узагальнення.

Результативність обговорення конкретної ситуації залежить як від самої ситуації, її цікавості та реалістичності так і від вдало поставлених запитань студентам і їх конструктивних відповідей. Запитання для аналізу ситуації – це

головний інструмент керівника дискусії. Викладач може використовувати як запитання-завдання до ситуації, які роздаються студентам заздалегідь (разом з текстом кейса), щоб зосередити їх увагу на головних проблемах ситуації, так і поточні запитання до дискусії, які викладач порушує під час обговорення в аудиторії. Досвідчені викладачі додають до головних дискусійних запитань деякі «резервні запитання».

Підсумком роботи над кейсом може бути як обговорення конкретної ситуації в аудиторії, так і письмовий звіт студентів. Письмові відповіді на питання кейсу дозволяють викладачу відслідковувати логіку вирішення студентом проблеми, оцінити рівень самостійності мислення, вміння використовувати теоретичні знання на практиці. Викладач в залежності від власних компетенцій, особливостей дисципліни вибирає форму підсумку роботи студентів над кейсом.

Не менш важливою проблемою, ніж створення кейсу, є проблема оцінювання роботи студентів над кейсом. Оцінювання – це складна і серйозна робота викладача. Студенти повинні розуміти не тільки правила роботи над кейсом, але і систему оцінювання викладачем. Кваліфіковані і професійні викладачі здійснюють оцінювання виходячи із наступних принципів: об'єктивності (справедливого відношення до кожного); обґрунтованості оцінок та їх аргументації; оптимальності.

При використанні методів кейс-стаді викладач оцінює не стільки теоретичні знання студентів, а скільки їх вміння самостійно аналізувати конкретну ситуацію; логічно мислити, приймати відповідні рішення в нестандартній ситуації. Викладачі-кейсологи вважають за необхідне застосовувати комплексну оцінку, що охоплює всі види діяльності студентів протягом заняття (обговорення кейсу, індивідуальне самостійне завдання, реферат та його презентація, тестування тощо).

Таким чином, використовуючи кейс-метод викладач пропонує студентам осмислити реальну життєву ситуацію, яка одночасно відображає практичну проблему і вимагає застосування комплексу знань для її вирішення, що

значною мірою формує професіоналізм студентів, інтерес та позитивну мотивацію щодо вивчення дисципліни.

Водночас, застосування методу має деякі проблеми і труднощі. Основними проблемами виступає демократизація і модернізація учбового процесу, необхідність імпровізації та формування у викладача прогресивного мислення, етики та мотивації педагогічної діяльності.

Не рідко має місце поверхове відношення викладачів до методологічної основи кейс-методу, застосування «псевдо» ситуацій, підміна ґрунтовної дискусії формальним обговоренням. Труднощі використання методу пов'язані із необхідністю створення творчої атмосфери при обговоренні кейсу, залучення до дискусії широкого кола студентів, підтримання активності їх роботи протягом всього заняття.

Отже, використання методу кейс-стаді при викладанні дисципліни управлінського спрямування, потребує наявності комплексу необхідних компетенцій, професіоналізму, творчого мислення, підвищення педагогічної майстерності, глибокого знання дисципліни, спеціальної підготовки викладача до запровадження кейс-методу.

Література

1. Самсонова М.В. Определение основных подходов к формированию и развитию компетенций в высшем профессиональном образовании / М.В.Самсонова // Теория и практика управления человеческим потенциалом в новых экономических условиях: Сб. науч.ст. III Междун. науч.-практ. конф., 29 марта 2013 г. – Екатеринбург: Урал. гос. пед. ун-т, 2013. – 334 с.
2. Холодная М.А. Психология интеллекта. Парадоксы исследования. – СПб.: Питер, 2002. – 272 с.
3. Овчарук О.В. Компетентності як ключ до формування зміни освіти // Стратегія реформування освіти України. – К.: ІІС., 2003. – 295 с.

4. Шеремета П., Каніщенко Г. Кейс-метод: З досвіду викладання в українській бізнес-школі. – К.: Центр Інновацій та розвитку. Консорціум із вдосконалення бізнес-освіти у Україні, 1999.
5. Нестерова Л., Лузан П., Манько В. Науково-методичні засади професійної підготовки кваліфікованих робітників в умовах євроінтеграції / За ред. Л.Несторової. – К. : ПІТО НАПН України